

ФІЛОСОФСЬКІ СЕМІНАРИ

ВИПУСКИ 2-3

Полтава 2006

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА І ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ

ФІЛОСОФСЬКІ СЕМІНАРИ

ВИПУСКИ 2–3

Полтава 2006

УДК 321.011.5 + 22.015/07

Ф 56

ББК Ю0 : Ф032.2 + Э37-10

Рецензенти:

д. філос. н., проф. С. М. Варвянський
д. філос. н., проф. О. М. Кривуля

Редакційна колегія: д. філос. н., проф. Г. Є. Аляєв;
д. філос. н., проф. І. В. Бичко;
д. філос. н., проф. П. А. Кравченко;
д. філос. н., проф. В. Б. Огороков;
д. філос. н., проф. В. І. Ярошовець.

Відповідальні за випуск – д. філос. н., проф. Г. Є. Аляєв,
к. іст. н., доц. Н. К. Кочерга

Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка,
протокол № 6 від 27 січня 2006 р.

Ф 56 Філософські семінари. Випуски 2–3. Матеріали наукового семінару «Філософія влади народу» (19 квітня 2005 року). Матеріали між-кафедрального круглого столу, присвяченого 100-річчю першого видання Біблії українською мовою (4 травня 2005 року). – Полтава: ПолтНТУ, 2006. – 115 с.

ISBN-966-616-037-4

ББК Ю0 : Ф032.2 + Э37-10

Під однією обкладинкою вміщені матеріали двох зібрань філософів та гуманітаріїв. Перше являє спробу філософського осмислення політичних подій в Україні кінця 2004 року в контексті загального розвитку демократії та формування громадянського суспільства. Друге присвячене усвідомленню місця і ролі Святого Письма в національній культурі.

ISBN-966-616-037-4

© Автори статей, 2006

*ПЕРЕЦЬ О. О., ст. викл.,
Полтавський національний
технічний університет
імені Юрія Кондратюка*

БІБЛІЯ ЯК МОРАЛЬНЕ ПІДґРУНТЯ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Теза, що особисте духовне вдосконалення та зростання є чинником професійного формування фахівця у вищій школі, має першорядне значення у вихованні митця образотворчого мистецтва. Роками спостерігаючи та порівнюючи здобутки студентів у різних дисциплінах переконаєшся, що у навчанні перед веде саме той, хто прагне до постійного поглиблення свого світогляду шляхом збагачення його духовними багатствами своїх пращурів. Проводиш паралелі в історії політичній та в історії мистецтва, де помітний зв'язок між глобальними соціальними катаклізмами, які охопили людство від початку ХХ століття, та поступовою заміною історико-релігійної тематики, яка панувала у художніх академіях Європи аж до початку згаданого століття, сюжетами критичного реалізму, що спричинило відповідну реакцію – повну формалізацію мистецтва, і як подальший результат – усунення духовної сутності мистецтва різного роду антилюдяним ідеологічним наповненням.

Відтворення наприкінці ХХ століття української державності було викликане не просто прагненням українського народу до рівноправного існування у світовому співтоваристві, але й устремлінням до повернення своїх національних та загальнолюдських духовних надбань, вільного звернення до них і безпосередньої участі у подальшому їх розвитку. Можна впевнено заявити, що саме державна незалежність стала головним чинником творчості сучасних українських митців, у творах яких з новою силою зазвучали мотиви, витoki яких – в українській національній свідомості з її прадавніми світлими символами та настановами, серед яких чільне місце посідають мудрість і образи Старого та Нового Заповітів.

Зрозуміло, що ця тематика на сьогодні зайняла поважне місце у науковому вивченні та творчому опануванні науковцями, митцями, викладачами і студентами українських вузів. Та міркуючи над значенням Біблії як своєрідного гімну, де кожне слово має сакральне звучання і зміст, треба зробити застереження щодо намірів певних дослідників вбачати у священних рукописах лише джерело різного роду інформації: історичної, політичної, соціальної, економічної тощо, та штучного прив'язування цієї інформації до сучасних реалій без урахування набутого протягом двох тисячоліть духовного потенціалу світового християнства – вершини духовної еволюції людства, яким воно виступає на початку ХХІ століття від Різдва Христового.

Протилежністю такому, так би мовити, «науково-професійному сектантству» виступає діяльність багатьох українських діячів, які, починаючи з ХІХ століття, прагнули донести істинність Святого Письма до кожного українця. Почесне місце серед них належить Івану Пулюю, Івану Огієнку та Євгену Маланюку, результатом чия підвижницької праці стала поява перекладу Біблії українською мовою.

Як відомо, особливий внесок у цій діяльності належить великому Івану Франку, для якого Біблія стала і джерелом літературного натхнення, і об'єктом наукових досліджень. Зокрема, у науковій публікації «Поєма про сотворіння світу», яка вперше була надрукована 1905 року, Франко, ґрунтуючись на останніх тогочасних дослідженнях європейських вчених про великі відкриття на Близькому Сході та у Північній Африці, показав Святе Письмо як плід спільного духовного розвитку багатьох народів, що протягом тисячоліть історичного процесу творили основу сучасної цивілізації [4].

Занурення у вивчення священних творів творчої особистості, яка зі світлими намірами прагне досягнути мудрості людства, з метою їх подальшого художнього опрацювання можна вважати за своєрідну форму життєвої реалізації людини – необхідної та важливої, – яка є дотичною до тих форм життєвих реалізацій, що уособлюються представниками суто релігійних кіл та науковцями раціоналістичних поглядів.

Поляризація у ставленні до вивчення Біблії чи то як до суто священної книги, чи то як до суто наукового джерела, відбулася давно і наочно представлена публікаціями професора Московської Духовної Академії С. С. Глаголева і професора І. І. Валетона з Утрехту, які були надруковані 1899 року у двотомному виданні «Иллюстрированная история религии» [1]. На сьогодні, у світлі новітніх знань, старі докази тих чи інших видаються навіть кумедними, але вивчення Святого Письма, інших пам'яток Святої Землі продовжується, і зрозуміло, що його продуктивність та достовірність залежить від універсальності дослідників, а ще їх наукової чесності, бо, інколи, на превеликий жаль, вони завдають непоправної шкоди загальнолюдським засадам моралі, коли у такій важливій справі погоджуються виконувати чиясь політичне замовлення.

Видатний науковець-енциклопедист, богослов і мистецтвознавець П. О. Флоренський називав митця експериментатором, задачею якого є слугувати для людства чистим оком, завдяки якому воно – людство – набуває здатності бачити те, що є для нього по-справжньому істотним та важливим [3, с. 300, 301]. Як викладач вищого художнього закладу (ВХУТЕМАСу) у 1921–1924 роках, він приходить до усвідомлення того, що естетику необхідно ґрунтувати на математичному фундаменті, та виразно показує, що в різні епохи і у різних народів існують різноманітні високорозвинені системи життєсприймання та життєтворчості, які мають безсумнівну цінність [3].

На думку Флоренського, митець, котрий у своєму споглядальному досвіді досягне стану, який можна порівняти із станом досконалої безсторон-

ності подвижника, здатен знаходити нові прообрази, що відповідають духу місця і часу, та втілювати їх у художніх образах, котрі пізніше здатні набути статусу іконографічних типів та збагатити іконографічний канон [3, с. 276, 277].

Яскравим прикладом цього виступає своєрідне, неповторне явище – ікона Київської Русі. Традиційні іконографічні типи на місцевому ґрунті набували іншого емоційного забарвлення, наповнювалися новим змістом, створювалися образи місцевих святих і нові багатофігурні композиції [2]. Давньоруська традиція яскраво перевтілилася в українську пишноту козацького барокового іконопису XVI–XVIII століть. Кожен майстер переповідав легенду по-своєму, відбувалося збагачення тематики давніх ікон складними за трактуванням алегоріями, алегорично-дидактичними повчальними сюжетами. Давньоруська ікона стала основою українського малярства.

Подібні процеси відбувалися при формуванні національних мистецтв усіх європейських народів. Відбулося накладання біблійних образів та символів на вже існуючі образи та символи народів, які приймали християнство.

Усвідомлення механізму цих процесів стає зрозумілішим, якщо до їх вивчення підійти з позицій аналітичної психології Карла Густава Юнга, який застосував принципи своєї філософської теорії для дослідження основних догматів та символів християнської релігії [5].

Як видатний психотерапевт, Юнг побачив у мотивах, що багаторазово повторюються у казках, переказах, міфах інших пам'ятках світової літератури та мистецтва, архетипові уявлення, які мають вагомий вплив на психіку людини XX століття і навіть здатні визначати характер протіканні життєвих процесів [6, с. 69–79]. Він розрізняв «природні символи», які виникають із підсвідомого вмісту психіки та являють собою чисельні варіації основних архетипових образів, розвиток яких можна прослідкувати до найдавніших витоків у первісних суспільствах, від символів культури, які використовувалися та використовуються релігією для висловлення «вічних істин». Проходячи крізь незліченні перетворення і навіть тривалий етап більш менш свідомого опрацювання, вони стали колективними образами, які прийняла цивілізація [7, с. 91].

Разом із тим, видатний науковець-філософ попереджав, що «раціоналізм», начебто звільняючи сучасну людину від «забобонів», знищив її здатність до сприймання символів та ідей божественного, призвів до втрат духовних цінностей. Переривання моральних та духовних традицій ставить під реальну загрозу існування світу, який потерпає від загальної дезорієнтації та розкладу [7, с. 91].

Послідовниця Юнга Аніела Яффе, досліджуючи символи в образотворчому мистецтві, показує, що людина схильна до створення символів, тому вона несвідомо перетворює в них об'єкти та форми, чим підвищує психологічний заряд останніх та використовує їх у релігії та образотворчому мисте-

цтві [7, с. 227–268]. Наводячи опис сну Якова у Старому Заповіті, дослідника бачить у ньому типовий приклад того, як за тисячоліття до нашого часу людина могла вважати, що живе божество чи божественний дух перебуває у камені, тим самим перетворюючи його на символ. Для Якова камінь був складовою частиною одкровення. Він став посередником між ним та богом [7, с. 230]. Взаємне сплетіння історії релігії та мистецтва, яке йде корінням у доісторичні часи – це сховище найбільш важливих символів наших пращурів. Навіть у наш час, про що свідчать сучасне малярство і скульптура, взаємний зв'язок релігії та мистецтва продовжує зберігатися [7, с. 229].

Не можна не погодитися із тою вихідною позицією юнгіанки, з якої вона підходить до дослідження проблем сучасного мистецтва. Такою для неї є той психологічний факт, що митець в усі часи був знаряддям та виразником духу своєї доби. Його творчість лише почасти можна зрозуміти із точки зору його особистої психології. Свідомо чи несвідомо митець надає форму основним цінностям свого часу, які, у свою чергу, формують його самого [7, с. 246].

Відродження державної незалежності в Україні надало поштовх до різнопланових активних процесів по відтворенню та переформуванню регіональних мистецьких шкіл із власними навчальними закладами різного освітньо-кваліфікаційного рівня. Першою до переліку вже існуючих вищих мистецьких шкіл у Києві, Львові та Харкові додалася кафедра образотворчого мистецтва Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, на якій із 1994 року проходить виховання фахівців образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, які спеціалізуються у художній кераміці.

«Вічні теми», витоки яких серед традицій української народної духовності та християнства, посіли почесне місце у курсовому та дипломному проектуванні, створенні різнопланових творчих робіт студентами кафедри.

Серед дипломних робіт, які були успішно захищені та були представлені полтавцями на чисельних державних, обласних та міських виставках, виставках-конкурсах архітектурно-художніх шкіл тощо, де одержали різні нагороди та відзнаки, треба згадати такі, як:

1. Керамічна композиція «Різдво», автор – С. М. Вільхова, керівник – ст. викл. С. О. Журавльов;
2. Кавовий сервіз «Архаїчний», автор – Г. В. Коваленко, керівник – ст. викл. С. О. Журавльов;
3. Монументально-декоративне панно у підземному переході на майдані «Слави» «Керамічні сторінки літопису Полтавщини», автор – В. В. Денисенко, керівник – ст. викл. О. О. Перець;
4. Декоративна композиція виставкового характеру «Нерушима стіна. Оранта», автор – Ю. Ф. Куніна, керівник – ст. викл. О. О. Перець;
5. Об'ємно-просторова композиція «Вічна і свята», автор – І. І. Пашинська, керівник – доц. О. М. Левадний;

6. Керамічний кіот для української православної церкви, автор – С. М. Ступка, керівник – ас. Д. О. Коршунов;
7. Об'ємно-просторова композиція виставкового характеру «Оберіг Всесвіту», автор – І. М. Шрамко, керівник – доц. О. М. Левадний;
8. Декоративний іконостас у сучасному інтер'єрі, автор – О. В. Бойко, керівник – ст. викл. С. О. Журавльов;
9. Декоративне керамічне панно «Історія давньої Полтави», автор – О. В. Острогляд, керівник – ст. викл. О. О. Перець;
10. Декоративна пластика «Будисвіт», автор – М. Г. Шрамко, керівник – ст. викл. О. О. Перець;
11. Декоративне панно «Взаємодія протилежностей», автор – С. М. Довгань, керівник – ст. викл. О. О. Перець;
12. Декоративне панно виставкового характеру «Світогляд давніх слов'ян», автор – Л. В. Ковальчук, керівник – доц. О. М. Левадний;
13. Комплекс десертних наборів «Відлуння минулого», автор – С. І. Пашинський, керівник – ст. викл. С. О. Журавльов;
14. Декоративна композиція «Свята трійця», автор – С. О. Шимко, керівник – доц. П. І. Волик;
15. Об'ємно-просторова пластика «Україна – писанка», автор – Н. П. Демченко, керівник – ст. викл. С. О. Журавльов;
16. Декоративне панно «Храм», автор – О. С. Литвишко, керівник – ст. викл. О. О. Перець;
17. Декоративне панно «Подих давнини», автор – Д. С. Тесля, керівник – доц. П. І. Волик;
18. Декоративна скульптура станкового характеру «Будемо ся боронити, щоб віру християнську марно не згубити», автор – О. М. Шолуха, керівник – доц. О. М. Левадний.

Зацікавленість сучасних митців духовною спадщиною має підкріплюватися постійним самовдосконаленням у галузях релігієзнавства та філософії. Швидкий та різнобічний розвиток інформаційного простору виводить на принципово інший рівень методик пізнання Святого Письма, надаючи все нові матеріали для асоціацій та радикально впливає на втілення творчих задумів, пов'язаних із цією тематикою.

Література

1. Иллюстрированная история религии в двух томах // Под редакцией проф. Д. П. Шантепи де ля Соссей. Издание второе. – М.: Издательский отдел Спасо-Преображенского Валаамского Ставропигиального монастыря, 1992. – Т. 1. – С. 247–347.
2. Косцова А. С. Сюжеты дрезнерусских икон. – СПб.: Искусство – СПб, 1992. – 223 с.
3. Флоренский П. А. Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1993. – 324 с.

4. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К.: Наукова думка, 1982. – Т. 35. – С. 266-300.
5. Юнг К. Г. Ответ Иову / Пер. с нем. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», Канон+, 1998. – 384 с.
6. Юнг К. Г. Сознание и бессознательное: Сборник / Пер. с англ. – СПб.: Университетская книга, 1997. – 544 с.
7. Юнг К. Г., фон Франц М.-Л., Хендерсон Дж. Л., Якоби И., Яффе А. Человек и его символы / Под общ. ред. С. Н. Сиренко. – М.: Серебряные нити, 1998. – 368 с.